

Kas (un kāds) ir mūziķis 21. gadsimtā?

Anete Ašmane

Ko nozīmē būt mūziķim 21. gadsimtā? Vai to maz iespējams noskaidrot ātrāk nekā *post factum*? Vai pietiek ar izcilām instrumenta spēles, dziedāšanas, komponēšanas, diriģēšanas prasmēm, lai kļūtu par veiksmīgu mūziķi? Ja nē, tad kas vēl nepieciešams? Piekļābības pēc vajadzētu pārstāt uzdot jautājumus, tomēr vēl daži – vai būt par mūziķi mūslaikos tiešām ir citādi, nekā pirms pārdesmit vai pārsimt gadiem? Ja jā, tad kā apzināties iepriekšējās paradigmas trūkumus un kā to izmainīt realitātē? Kā izglītot topošos profesionāļus?

Šie un vēl daudzi citi jautājumi manā prātā riņķo jau kādu laiku, jo, sarunājoties ar esošajiem studentiem vai pavisam nesen augstskolu absolventiem, bieži nākas dzirdēt viņu neizpratni aptuveni šādā garā – man patīk spēlēt, it kā arī labi sanāk, bet kaut kā nekas netiek, nezinu, ko darīt, ar ko runāt, ko teikt, un varbūt es nemaz neesmu tik labs, ja jau mani neviens neuzrunā...

Nesteidzieties pārmest, ka tā noteikti jūtas tikai slinkie, strādātnegribošie un ar pārāk augstām prasībām dzīvojošie jaunieši. Ticiet, tā jūtas arī talantīgie, mērķtiecīgie, darbaspējīgie un enerģiskie mūsu nākotnes Lielās mūzikas balvas laureāti un laureātes, kas, nule ieguvuši augstākās izglītības diplomu, jūtas kā no ligzdas izmesti – spārni tā kā būtu, bet kā tos izmantot? Praktiski tas nozīmē augstas kvalitātes mūziķus, kam nav vajadzīgo prasmju, lai sevi pilnvērtīgi realizētu. Tas nozīmē, ka mākslinieciski augsti attīstīti mākslinieki nezina, kā no trenēšanas akadēmijas klasē nonākt līdz skatuvei un publikai. Un varbūt viņi nemaz nezina, ko vēlas, jo visu apzināto mūžu virzīti kļūt par virtuoziem un tiekties tikai uz papildītu koncertzāļu skatuve, jo viss pārējais esot neizdošanās.

Ja kādam šķiet, ka šī nav aktuāla tēma un gan jaunie ar laiku paši visu sapratīs vai tiks dzīves izmācīti, tad, raugoties uz globālām tendencēm, redzams, kā tā gluži nav. Iegūlgājiet kaut vai frāzi *musician in the 21st century* un skatieties, cik daudz rezultātu jums tiks parādīti! Par to runā paši mūziķi, augstākās izglītības iestādes, industrijas pārstāvji un mediji. Aizvien vairāk ne tikai runā, bet pavisam aktīvi arī rīkojas, piemēram, izmainot studiju programmas, pieeju un attieksmi, piedāvājot privātus kursus un publiskas diskusijas. Tas vedina domāt, ka iepriekš pieminēto studentu sajūtas un neizpratne nav nepamatota, viņi vienkārši ir tādā kā pelēkajā zonā – iekšēji jūt un pavisam reāli piedzīvo, ka pašreizējā sistēma nesniedz pilnvērtīgas zināšanas un spējas, lai izveidotu veiksmīgu karjeru, bet nekas cits viņiem netiek piedāvāts. Un par to, ka šobrīd dzīvojam citā pasaules kārtībā, nekā pirms dažām desmitgadēm, domāju, varam būt vienprātīgi arī tepat Latvijā – kādreizējo PSRS varas totalitārismu un komandekonomiku

nomainījusi demokrātija un brīvā tirgus ekonomika ar izrietošajām sekām, milzīgā ātrumā attīstījušās digitālās tehnoloģijas un sociālie tīkli, daudz lielāks uzsvars ir uz pilsonisko līdzdalību un iekļaujošas sabiedrības vērtībām. Izglītības sistēmā un attieksmē pret industriju un topošajiem profesionāļiem gan tik kardinālas izmaiņas nav vērojamas...

Mainās ne tikai pieejamie rīki un sistēmas rāmji, bet arī pati sabiedrība – uzplaukst jaunā Z paaudze, kas nāk ar ievērojami citu dzīves uztveri un redzējumu, un pētījumi rāda, ka klasiskās mūzikas patērētāji noveco, savukārt iespējas kļūt par profesionālu mūziķi tikai palielinās un attīstās. Tiek radītas jaunas nozares un darba jomas, bet – vai mākam tās apdzīvot un sasaitīt ar mūziku? Vai negrūžam klasisko mūziku un tās pārstāvjus vēl dziļākā elitārisma slazdā?

Neiespīgnot mūsdienu pasaulē notikušo un notiekošo transformāciju sīkākā analizē, šķiet, lielākā daļa indikatoru signalizē – pārmaiņām būt! Tomēr no pretiniekiem bieži izskan viedoklis, ka mūsu izglītības sistēma, apogēju piedzīvojusi Padomju Savienības pilnbriedā, rada izcilības arī šodien – lieliskus māksliniekus, kas gūst atzīnību un nes Latvijas vārdu visā plašajā pasaulē. Nereti dzirdamas bažas, ka viss jaunais nogremdēs izcilību, ka kvalitāte vairs nebūs primāra. Nebūt nē, kvalitāte aizvien ir pats svarīgākais, taču mūsdienās, kad Šopēna etīdes neiedomājamā ātrumā var nospēlēt tūkstošiem pianistu, tā kļuvusi par pašsaprotamību, par pamatvērtību *per se*, kam jāliek klāt vēl citas prasmes un aspekti. Jo būt par veiksmīgu mūziķi 21. gadsimtā nozīmē kaut ko daudz vairāk nekā tikai lieliski spēlēt.

Emīlija Ondraceka-Pitersona (*Emily Ondracek-Peterson*) savā publikācijā “Ko nozīmē būt mūziķim 21. gadsimtā?” atklāj, ka depresīvākā atbilde, ko saņēmusi, uzdodot šo jautājumu 142 profesionāli izglītotiem klasiskajiem mūziķiem, ir: “Tas nozīmē būt par zārknesi mirstošai mākslai.”

Patiešām nomācoši! Tiesa, pārējās atbildes, lai arī ļoti dažādas, nebija tik pesimistiskas, un kopumā tās iedalāmas vienpadsmit kategorijās:

- būt par hameleonu – spēlēt darīt daudz dažādu lietu;
- komunicēt ar citiem caur mūziku;
- būt elastīgam, spēlēt sākt visu no sākuma, ja nepieciešams;
- izveidot individuālu karjeras ceļu;
- būt īstajā vietā un īstajā laikā;
- vēlme un spējas darīt jebko;
- iegūt pieredzes sajūtu caur to, ko dari;
- spēja formālā un neformālā veidā sarunāties uz skatuves un ārpus tās;
- būt par pilsoniski aktīvu mākslinieku;
- būt par kanālu starp mūziku un publiku;
- atrast radošus veidus, kā ieinteresēt cilvēkus.

Veiksmīgam, realizēties spējīgam mūziķim, visticamāk, jāattīsta sevi lielākā daļā šo īpašību, taču, ja atgriezīties pie jautājumiem, to aizvien ir vairāk, nekā atbilžu:

- kādi jauni karjeras ceļi iespējami klasiskās mūzikas pārstāvim mūsdienās,
- kādā veidā 21. gadsimta mūziķi turpina iepriekš izveidotās, spēcīgās tradīcijas,
- kādas ir jaunās identitātes un lomas, kas šobrīd pieejamas mūziķim,
- kāda ir mūziķu loma un ieguldījums sabiedrībā un kopienā,
- kāds ir šībrīža pieprasījums, ar ko saskaras mūziķi, un kā to apvienot ar mākslinieciskajām iecerēm,
- kādi ir jauni sadarbības modeļi ir neakadēmiskām mūzikas jomām, ko iespējams attīstīt,
- kādas papildu prasmes nepieciešams attīstīt, lai darbotos mūzikas industrijā?

Šie jautājumi nav viegli atbildami. Uz tiem nav gatavu atbilžu nevienā enciklopēdijā vai pētījumā. Bet skaidrs, ka par tiem vairs nedrīkst nedomāt, ja vēlamies virzīties uz priekšu, nevis savā iedomātajā mākslas tempļa mūrī ieslēgties aiz divpadsmit atslēgām.

No sākuma pavisam nejauši, bet vēlāk jau apzināti tikos ar vairākiem augstākās izglītības iestāžu pārstāvjiem no Amerikas Savienotajām Valstīm un Nīderlandes, lai uzklautu viņu idejas, pieredzi, padomus un atziņas. Lai interesants un ražīgs pārdomu process!

Marta vidū Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijā (JVLMA) vieslekcijas un meistarklases sniedza Nebraskas Universitātes Omahā Mūzikas nodaļas (*Music School of University of Nebraska at Omaha*) vadītājs, profesors Vašingtons GARSĪJA (*Washington Garcia*) un profesore Kristīne ERLANDERE-BĒRDA (*Christine Erlander Beard*). Vašingtons izglītoja pianistus, savukārt Kristīne ne tikai strādāja ar flautistiem, bet arī sniedza trīs lekcijas par mūziķa karjeras veidošanu, menedžmentu un autortiesību jautājumiem.

Diemžēl šajās lekcijās nesaskaitīju vairāk par aptuveni divdesmit apmeklētājiem, kaut gan konkrētās tēmas (vai vismaz ieskatš tajās) ir neizbēgama aktualitāte, veidojot mūziķa karjeru 21. gadsimtā.

Sarunā mēģinām rast atbildes uz jautājumu, kas šodien ir tās prasmes un spējas, kas jāattīsta jaunam mūziķim, lai kļūtu par atzītu mākslinieku, un kādām jābūt studiju programmām, lai augstskolas varētu teikt, ka izglīto pilnvērtīgus mūzikas nozares profesionāļus.

Kā jums patīk Rīga? Vai esat šeit pirmo reizi?

Kristīne: Patiesībā šī ir mana otrā reize šeit. Pirmoreiz biju Rīgā, šķiet, pirms piecpadsmit gadiem, 2004. gadā. Daudz kas ir mainījies, bet es ļoti labi atceros savu pirmo viesošanās te. Pēc tās, kad cilvēki man jautāja, kas ir mana mīļākā pilsēta, Rīga vienmēr bija topa augšgalā. Man ļoti patika šīs pilsētas šarms, un tas nav mainījies.

Vašingtons: Arī man šī ir otrā reize Rīgā. Viesojos te pirms diviem gadiem, bet tas bija ļoti virspusēji un īsi, tikai viena diena vai pat vēl mazāk, jo biju turnejā ar džeza ansambli, mēs apceļojām Baltijas reģionu. Bet es zināju Mūzikas akadēmiju, jo, kad mācījos konservatorijā 90. gados, mans labs draugs bija Juris Žvikovs. Zināju par Latviju arī tādēļ, ka daudzi mūziķi iegūst godalgotas vietas konkursos, gūst panākumus, tāpēc esmu priecīgs šeit būt. Žēl gan, ka nesanāca satīties ar Juri, jo tieši šobrīd viņš ir Amerikā, bet esmu uz viņu nedaudz apvainojies, jo viņš aizbrauca uz Kaliforniju, nevis Nebrasku. (*smejas*)

Jūs abi visupirms esat mūziķi, bet šobrīd sniedzat lekcijas arī par menedžmentu, autortiesībām un citiem industrijas aspektiem, kas nav tieši saistīti ar muzicēšanu. Kā lidz tam nonācāt?

Kristīne: Domāju, man vienkārši nācās to darīt, lai pati saprastu, kā veidot savu karjeru. Man tas viss netika ielikts rokās, pašai bija jāizdomā, kā radīt sev iespējas muzicēt. Studiju procesā nebija ne-

Kristīne Erlandere-Bērda un Vašingtons Garsija

viena, kas man šos trikus varētu iemācīt, arī internets tikai dzima un sāka attīstīties, tāpēc man bija jāapgūst tā sniegtās iespējas un jāsaprot, kā tās izmantot profesionāla mūziķa karjerā.

Tā kā man tas visai veiksmīgi izdevās, es, protams, dalos ar saviem studentiem, sniedzu lekcijas citās universitātēs, festivālos, konferencēs, lai jaunie mūziķi vieglāk un ātrāk saprastu, kā savā labā izmantot tās iespējas, ko sniedz sociālie tīkli, mājaslapa, profesionāla komunikācija un citas lietas. Par to aizvien ļoti maz runā augstskolās, tāpēc es sāku ar to nodarboties. Nesauktu sevi par lielu autoritāti šajā jomā, tikai runāju no savas pieredzes.

Vai tolaik, kad pati sākāt domāt par šīm lietām, tas bija grūti?

Kristīne: Tā bija un vēl joprojām ir liela taustīšanās tumsā. Es ne-noteicu sev mērķi izveidot starptautisku karjeru. Pirmkārt, gribēju vienkārši atrast vietas, kur uzstāties, otrkārt, mēģināju atrast nišu, kas ir brīva. Esmu pikolo flautas speciāliste, bet 2000. gadu sākumā nebija nevienas interneta lapas, nekā, kas sniegtu plašu informāciju par pikolo. Es redzēju to kā brīvu iespēju, tāpēc radīju mājaslapu, kas apkopo informāciju un saved kopā pikolo entuziastus. Tas man radīja atpazīstamību kolēģu vidū visā pasaulē, jo viņi izmantoja šo lapu. Lidzīgi aizpildīju arī citus “caurumus” – palīdzēju tapt pirmajam pikolo simpozijam, kurš nekad iepriekš nebija noticis, viss vienmēr bija veltīts galvenokārt tikai parastajai flautai. Uzaicināju vienkop labākos mūziķus, kas redzēja spēlēt un strādājam arī mani un vēlāk aicināja uz saviem pasākumiem, festivāliem. Mana profesionālā vide ļoti paplašinājās, pateicoties šiem kontaktiem. Tā ir lieta, ko cenšos caur savu pieredzi iemācīt studentiem – ieraudzīt brīvu nišu, kas jums ir profesionāli saistoša, aizpildīt to, radīt cilvēkiem – tas viss jums var palīdzēt būtēt karjeru veidā, kas nav jau tūkstošiem reizu atkārtots.

Vai vēl joprojām ir brīvas, neaizpildītas nišas?

Kristīne: Ir grūti tā vienkārši sēdēt un izdomāt, kuras nišas vēl ir brīvas, bet fakts, ka nepārtraukti tiek radīta jauna mūzika, jauni

skanĀdarbi, jauni stili, apliecina, ka noteikti ir vēl neizmantotas iespējas, neatklātas vai varbūt vēl nemaz nedzimušas iespējas. Līdz ar to galvenais noteicošais faktors ir konkrētais cilvēks – tas, ko viņš vai viņa jau dara, ko saredz, ko uzskata par svarīgu un kā no tā rada jaunas iespējas.

Vašingtons: Mums ar profesori Bērdu ir kopīga nostāja. Arī es pārstāvu paaudzi, kam pašai bija jāizdomā, kā atrast savu ceļu. Karjera neiekrita man rokās, es neieguvu pirmo vietu Čaikovska konkursā vai arī nenoslēdzu ierakstu līgumu ar *Sony*. Mana karjera neveidojās, pateicoties menedžerim, kas visu izdarītu manā vietā. Man bija jāmācās, jāsaprot, kā iztaisīt savu mājaslapu.

Es ļoti skaidri atceros, tas bija aptuveni pirms divdesmit gadiem, kad pieteicos ASV zaļajai kartei, un viens no noteikumiem bija, ka nevaru pamest valsti divus turpmākos gadus. Tas man lika zaudēt vairākus kontaktus un iespējas, nācās atteikties koncertus dzimtenē, bet tam bija arī plusi.

Pirmajā vasarā izdomāju, ka iemācišos lietot *Photoshop* programmu. Pēc tam uztaisīju savu pirmo mājaslapu. Vēlāk iemācījos *Wordpress*, to visu man nācās apgūt pašmācības ceļā, vienkārši izmēģinot. Meklēju iespējas koncertēt līdz bridim, kad cilvēki jau paši mani sāka aicināt uzstāties.

Tas mums ir kopīgs, bet mana situācija ir citāda, jo esmu dzimis Ekvadorā. Kultūra tur netiek uzskatīta (vismaz tolaik netika uzskatīta) par jomu, kurā tu vari iegūt profesiju. Man bija jāiet pret straumi, jāturas pretī cilvēkiem, kas teica – tu nevari kļūt par mūziķi, tu ar to neizdzīvosi, tavas rokas ir ļoti mazas, tev nav naudas, lai studētu ārzemēs, utt. Bija daudz šķēršļu, bet arī tas mums ar Kristīni ir kopīgs – ja kāds saka, ka es kaut ko nevaru izdarīt, tas ir tieši tas, ko darišu! (*smejas*)

Sāku karjeru kā pianists. Es vēl joprojām uzstājos, bet vienā brīdī kļāt nāca universitātes karjera, ko sāku no nulles kā profesora asistents ar zemāko iespējamo algas likmi. Vēlāk kļāt nāca arī administratīvais darbs, kad pirms 12 gadiem mani uzaicināja kļūt par mūzikas skolas direktora vietnieku Teksasā. Par to biju visai skeptisks, jo likās, ka pietiek jau ar mūziķa un skolotāja darbu.

Šī bija otrā reize mūžā, kad nācās pieņemt nopietnu lēmumu. Pirmoreiz tas bija 25 gadu vecumā – laikā, kad pabeidzu universitāti. Toreiz mans pirmais darba piedāvājums, ticēt vai nē, bija kā politiķim. Man piedāvāja kļūt par kultūras atašeju Ekvadoras vēstniecībā. Kad jaunam cilvēkam piedāvā tik lielu algu, tas ir uzrunājoši, bet man bija jāsaprot, vai gribu sēdēt pie galda un darīt tāda veida darbu. Ieklausījos sevi un atteicos no šī piedāvājuma.

Kad man piedāvāja kļūt par mūzikas skolas direktora vietnieku, šis lēmums atausa atmiņā, jo aizvien negribēju atteikties no uzstāšanās un skolotāja darba. Tomēr pieņēmu šo piedāvājumu un tikai vēlāk sapratu, ka man tas ļoti patīk. Es varu strādāt kopā ar dažādiem cilvēkiem, studentiem, jo kā pianists sadarbojos galvenokārt ar vienas specialitātes mūziķiem.

Ar laiku sapratu, ka iespējams apvienot visus trīs darbus – mūziķa, skolotāja un administratīvo. Es joprojām uzstājos, lai arī ne tik bieži, cik iepriekš. Man ir četri klavierspēles studenti, un esmu Mūzikas nodaļas direktors Nebraskas Universitātē Omahā, nodrošinot gan nodaļas vadību, gan palīdzot ar starptautiskiem projektiem visas universitātes līmenī visām nodaļām.

Uzskatu, ka ir ļoti svarīgi katram atrast savu ceļu, jo mūzika ir būtiska, neatņemama sabiedrības sastāvdaļa. Mūzika nepalīdz tikai mūziķiem, tā ir vajadzīga sabiedrībai, tas ir veids, kā komunicēt, pat ja nezinām nevienu vārdu kādā citā valodā.

Patlaban ar medicīnas fakultāti Nebraskas Universitātē Omahā strādājam pie projekta *Healing Arts*, lai palīdzētu smagi slimiem pacientiem. Kā jau teicu, mūzikai ir spēks padarīt sabiedrību par labāku vidi, kurā dzīvot.

Ļoti skaisti vārdi! Bet kas mūslaikos, 21. gadsimtā, mūziķim jā dara, lai viņš tiešām kļūtu par profesionālu, pieprasītu mākslinieku ar izdevušos karjeru? Manuprāt, nepietiek tikai labi pārvaldīt instrumentu, jo to patlaban spēj ļoti daudz cilvēku.

Kristīne: Es, protams, nezinu, kādas ir darba iespējas Eiropas Savienībā vai tieši Latvijā, bet ASV ir svarīgi, ka mūziķis iemācās, kā mēs sakām, valkāt vairākas cepures. Ir jāiemācās virzīt savu karjeru, meklēt iespējas uzstāties, pasniegt privātstundas, spēlēt orķestrī, veidot kameransambļus, reklamēt sevi, veidot reklāmas materiālus, saprast, kā tos nogādāt līdz publikai, izkopt komunikācijas prasmes, veidot kontaktus, izprast industriju un ieraudzīt savu vietu tajā. Tās ir biznesa, pat dzīves prasmes. Nepietiek ar to, ka tu labi spēlē.

Vašingtons: Es domāju, mūzikai ir vairāki... neteiksim, līmeņi, bet leņķi. Mums ir vajadzīgi jevgeņiji kisīni un kristiāni cimermani, bet, ja man kāds jautātu, vai es gribu tādu karjeru kā Jevgeņijam Kisīnam, es viennozīmīgi atbildētu – nē. Tiešām, tas vienkārši nav priekš manis!

Bet mums vajag Kisīnu, Cimermanu, Lanu Lanu un citus māksliniekus, kas pārstāv tradicionālo klasiskās mūzikas pasauli. Mums ir jāturpina un jāsaprot šī tradīcija, lai arī tajā izsitīsies tikai viens no miljona.

Bet svarīgāk man šķiet, ka jebkuram mūziķim vienalga kurā mūzikas jomā jāklūst par personību. Par labi izglītotu cilvēku. Saviem studentiem saku, ka viņu mērķim vajadzētu būt kļūt par cilvēku, ar kuru ir interesanti aprunāties. Vienalga, vai tas būtu par politiku, ekonomiku, zinātnei vai citām jomām, jo arī tas veidos izpratni par mūziku. Mūzika nav izolēta no sabiedrības un apkārtējās dzīves! Manuprāt, lai kādu nozari tu pārstāvētu, ir jātiecas būt par labu sabiedrības locekli. Lai kādu darbu tu darītu, ar to jācenšas veidot labāku sabiedrību. Tāpēc ir svarīgi arī saprast savu misiju, jo, kad apzinies, kāpēc kaut ko dari, tad dari to ar aizrautību.

Savā darbā, vadot mūzikas nodaļu universitātē, esmu sapratis – ja fokusējos uz cilvēku labumu, uz studentu situācijas uzlabošanu, cilvēki līdzdarbojas. Strādājot nevis sevī, bet citu dēļ, rezultāts vienmēr būs. To vajadzētu atcerēties katram mūziķim – kā strādāt tā, lai uzlabotu kopējo situāciju, lai veidotu labāku sabiedrību.

Vai studenti to pieņem un saprot? JVLMA, piemēram, ir ļoti, ļoti maz studiju kursu, kuros runātu par sevis menedžēšanu.

Kristīne: Tas joprojām nav plaši izplatīts arī ASV augstskolu mūzikas programmās. Ir daļa skolu, kas sāk savās mūzikas programmās piedāvāt šādus kursus, bet tie vēl nav kļuvuši par oficiāli atzītiem, obligāti nepieciešamiem studiju kursiem visās augstskolās. Tas ir skumji, jo tā ir svarīga lieta, kas nepieciešama, lai kļūtu par veiksmīgu mūziķi.

Braukjot apkārt un stāstot, es nevaru garantēt, ka studenti tiešām notic, cik tas ir svarīgi, un ņem to vērā. Varu tikai uzsvērt, cik liela loma tam šodien ir mūzikas industrijā, iepazīstināt ar rīkiem, ko izmantot. Es redzu, ka liela daļa studentu ir pateicīgi par šo informāciju, tā varbūt ir pirmā reize, kad viņi par ko šādu dzird un sāk domāt. Daudzas prakses, ko šobrīd sākam izmantot klasiskās mūzikas industrijā, jau vairākus gadus ir bijušas popa un rok-mūzikā. Tie ir ļoti labi piemēri, bet ir jāiemācās adaptēt tos klasiskajā mūzikā.

Vašingtons: Ideja, kas aizvien straujāk attīstās ASV, ir jauna paradigma par mūziķi 21. gadsimtā. Šī jaunā mūziķu izglītošanas metode ietver gan profesionālo prasmju attīstīšanu, gan menedžmentu un iesaistīšanos kopienā.

Dažas skolas tam pieiet radikāli, piemēram Dēpo Universitāte (*DePauw University*) Indianā ir atvērusi 21. gadsimta mūziķa centru. Tradicionālo studiju programmu pārveidoja par stratēģiski pārdomātu un efektīvu programmu, kas izglīto studentus arī šajos jautājumos.

Pibodija institūts (*Peabody Institute of the John Hopkins University*), kas ir viena no vecākajām skolām, pēdējos piecus gadus pilnveido un attīstīta studiju programmas, lai sabalansētu tradicionālo programmu ar mūslaikos nepieciešamajām prasmēm. Mēs redzam Pibodija studentus, kas iet spēlēt slimnīcās un pansionātos, kas apmeklē menedžmenta un biznesa pamatu studiju kursus – iepriekš nekas tāds nenotika. Izaicinājums tādām institūcijām kā Pibodija institūts ir spēcīgas, tur ir dziļi iesakņojušās tradīcijas un pedagogi, kas strādā

Vašingtons Garsija

MANUPRĀT, LAI KĀDU NOZARI TU PĀRSTĀVĒTU, IR JĀTIECAS BŪT PAR LABU SABIEDRĪBAS LOCEKLI. LAI KĀDU DARBU TU DARĪTU, AR TO IR JĀCENŠAS VEIDOT LABĀKU SABIEDRĪBU

divdesmit, trīsdesmit vai pat četrdesmit gadu. Viņi nevēlas pārmaiņas, pieņem tās ļoti negribīgi, bet pārmaiņas ne vienmēr nozīmē kaut ko sliktu.

Toties pārmaiņas mēdz būt biedējošas.

Vašingtons: Tās var būt pat ļoti biedējošas! Pārmaiņas tikai pārmaiņu pēc, protams, nav vajadzīgas, bet šobrīd tās pieprasa mūsdienu dzīve, tās pieprasa paši studenti. Ja tās veic ar stratēģiski izstrādātu plānu, skaidru ideju un mērķi, ja visiem tas ir saprotams, tad pārmaiņas nav nekas negatīvs vai biedējošs. Arī mēs Nebraskas Universitātē Omahā esam izveidojuši jaunu bakalaura līmeņa studiju programmu ar lielāku uzsvāri uz uzņēmējdarbības prasmju attīstīšanu, pilnveidojam arī jau esošās programmas, lai iedotu studentiem tik daudz prasmju, cik ir mūsu spēkos. Piemēram, pirms pāris nedēļām nolēmām, ka džeza un mūzikas tehnoloģiju programmu studentiem būs kurss par komerciālās mūzikas teoriju. Mēs pieliekam lielas pūles, lai piedāvātu labāko, ko varam.

Kristīne: Es teiktu, ka tradicionālo universitāšu pedagogi tik daudz nebaidās no pārmaiņām, bet no iespējamības, ka tas varētu pasliktināt kvalitāti. Viņiem šķiet, ka no esošās programmas neko nedrīkst izņemt, jo tas viss ir ārkārtīgi svarīgs jauna mūziķa izglītībā, bet, ievieojot programmā jaunus kursus, neizbēgami no kaut kā ir jāatsakās, jo studiju programma nav bezizmēra.

Vašingtons: Jā, kad runāju par Pibodija institūtu, es tiešām domāju lielas, senām tradīcijām bagātas universitātes. Mums Nebraskas Universitātē Omahā ir stipri progresīvi domājoša fakultāte – kā atsevišķa struktūra esam vien pāris gadus, bet mūzikas departaments universitātē ir bijis daudzus gadus desmitus.

Iepriekš teicāt, ka klasiskā mūzika var mācīties no popa un rok-mūzikas tieši reklāmas, menedžmenta jomā. Bet popmūzikā bieži vien publika pirmajā vietā liek mākslinieka privāto dzīvi, apspriež un atdarina viņa ģērbšanās stilu, mūziku atstājot otrajā plānā. Vai līdzīgu nākotni redzat arī klasiskajai un džeza mūzikai?
Kristīne: Domāju, ka kaut kādā mērā tas notiks, ja industrija attīstīsies. Arī savās lekcijās es runāju par klasiskā mūziķa imidžu, tēlu. Ir mākslinieki, kas strādā pie sava vizuālā, ārējā tēla.

Arī es par to kaut kādā mērā domāju – man ir konkrēts tēls, kādā vēlos sevi pasniegt publiski, konkrēts imidžs, kādu izvēlos saviem publicitātes materiāliem. Tā ir stratēģiska izvēle, un svarīgi, ka visi

materiāli un publiskās dzīves daļas atbilst izvēlētajam tēlam, nevis rada haotisku, nepārdomātu iespaidu. Tas, kā “Kristīne Bērda – profesionāla flautiste” parādās publiski, ir patiesa daļa manis, taču tā ir tikai viena no manas personības un karjeras daļām, jo esmu arī profesore augstskolā, ģimenes cilvēks utt.

Varam redzēt dažus klasiskos mūziķus, kas ņem piemēru no popmūziķiem par to, kā jāizskatās, kā jāuzvedas uz skatuves, kā jākomunicē ar medijiem un sociālajos tīklos, bet nevajag obligāti pārņemt to visā pilnībā. Klasiskajā mūzikā ir spēcīgas tradīcijas, ka, piemēram, jāvelk melnas drēbes un īpaši, spēlējot orķestrī. Taču solisti, kas veido individuālu karjeru, domāju, ir lielāka brīvība un iespējas variēt savu vizuālo tēlu.

Jā, par skatuves tērpiem, kas pārkāpj kādas pieņemtās normas un ir nedaudz seksīgāks, nekā varētu gaidīt, sievietes tiek nereti kritizētas. Populārākais piemērs ir pianiste Judzja Vana (*Wang*), kas pazīstama ar to, ka uzstājas ļoti īsās kleitās. Viņa ir lieliska mūziķe, kas spēlē labākajās koncertzālēs ar prestižākajiem orķestriem, bet vēl nesen, pirms pāris nedēļām, lasīju recenziju par viņas koncertu Francijā, kur muzikālais sniegums bija iztirzāts minimāli, bet lielākā daļa veltīta, lai aprakstītu to, cik lieliski izskatījās viņas kājas... Tas ir sabiedrībā pieņemtais standarts, ka sievietes ir noderīgāks kritikas objekts.

Bet studentiem saku – ja tu kā mākslinieks veic šo izvēli un tēls atbilst tavam vēlamajam standartam, tev jābūt gatavam saņemt

kritiku un rēķināties ar to, bet tev arī jāspēj likt blakus spēcīgu profesionālismu. Judzja to, manuprāt, spēj.

Arī vīrieši reizumis izmanto savu seksualitāti kā mārketinga, reklāmas ieroci, man ir vairāki piemēri. Kāds flautists uz sava albuma vāciņa uzlika bildi, kur sēž krēslā ar plaši pavērtām kājām un flauta viņa klēpī ir novietota ļoti kompromitējošā pozīcijā. Nesaku, ka es pret to iebilstu, bet tas ir modelis, ko mums devusi popmūzika, un tas uzrunā jaunus cilvēkus. Bet, ja mākslinieki sevi pozicionē ar šādu tēlu, viņam jābūt gatavam saņemt kritiku.

Vašingtons: Es parasti neesmu absolūlists, tomēr esmu simtprocentīgi pārliecināts, ka klasiskā mūzika dzīvos vienmēr. Tā var mainīt apjomu un plašumu, bet tā vienmēr pastāvēs, tā ir daļa no cilvēces vēstures.

Par izaicinājumu es uzskatu balansu, kas vispār ir viena no grūtākajām lietām dzīvē. Uzņēmējdarbības spējam, izpratnei par mārketingu un reklāmu – tam visam ir jābūt un mēs turpinām tajā augt, bet tam blakus vienmēr ir jābūt zināšanām un cieņai pret mūziku. Vienmēr saku saviem studentiem – jūs varat pārkāpt noteikumus, ja tos izprotat, bet nevarat tos pārkāpt, kamēr nezināt, nesaprotat. Tas ir ļoti svarīgi. Jūs varat zināt visus biznesa un mārketinga trikus, bet, ja, apsežoties pie klavierēm nevarat nospēlēt Solmažora gammu uz augšu un leju, tas viss jums neko nelīdzēs. Un otrādi – ja tu vari nospēlēt visādus akrobātiskus trikus, bet nespēj izdarīt neko, lai tev būtu kaut viens koncerts – tas nekam neder. Tāpēc balanss ir ļoti svarīgs.

Uzskatu, ka mums jāaglabā tradīcijas, tomēr jāpielāgojas šodienas apstākļiem. Tas ir tāpat kā braucot ar automašīnu – tev jāskatās uz priekšu, tu nevari braukt, pagriezis galvu uz aizmuguri. Tu skaties uz priekšu, bet vienlaikus iemet aci arī atpakaļskata spogulī, vēl arī pa labi un kreisi. Līdzīgi, manuprāt, jāattiecas pret mūzikas industriju.

Kristīne: Es absolūti piekrītu, ka māksliniekam jābūt tik augstā profesionālā līmenī, cik vien iespējams, jo tas ir priekšnoteikums,

lai sevi reklamētu. Ja kāds sevi reklamēs, stāstot, ka var izdarīt konkrētas lietas, bet tās nespēs veikt, viņu nekad vairs nealgos. Šāda informācija izplatās ļoti ātri.

Domāju, ja mēs neņemam vērā mūsdienu situāciju un neizman-tojam mārketinga un reklāmas iespējas, daudzi klasiskie mūziķi paliks iepakaļ, jo citi, piemēram, es, izmanto šīs iespējas un strādā pie savas karjeras. Piemēram, man ir labs draugs, ko uzskatu par vienu no labākajiem pikolo flautas spēles meistariem pasaulē, bet par viņu ārpus flautistu komūnas zina ļoti maz cilvēku. Kaut arī jaunāks par mani, viņš ir ļoti konservatīvs. Katru reizi, kad saku – es palīdzēšu tev uztaisīt mājaslapu un sevi reklamēt, es to darišu par velti –, viņš man atbild – nē, mana mūzika runā pati par sevi, ja kāds gribēs manu koncertu, tad uzaicinās.

Tā ir taisnība, tikai problēma ir tāda, ka tik digitalizētā sabiedrībā kā mūsējā ļoti daudzi, pat lielākā daļa industrijas, par viņu neko nezina. Ir ļoti grūti dabūt koncertu Parīzē vai Japānā, ja tu neradi iespēju turienes cilvēkiem tevi dzirdēt, par tevi vispār uzzināt. Domāju, tieši šī aspekta dēļ, neizmantojot pieejamās iespējas, daudzi ļoti talantīgi mūziķi nonāk tādā situācijā, ka viņu karjera nevar uzdziedēt pilnībā.

Vai ASV jūs redzat, ka mūziķi atrod šo balansu?

Kristīne: Noteikti ir situācijas, kad ne tik labs mūziķis ar lielu reklāmu iegūst sev koncertus, bet tagad nevaru iedomāties nevienu konkrētu situāciju. Domāju, ja mūziķis kāpj uz skatuves, nespējot

Kristīne Erlandere-Bērda

JEBKURAM MŪZIĶIM IR SVARĪGI PAMANĪT, KAD VIŅA ACU PRIEKŠĀ IR IESPĒJA, UN NEAIZVĒRT TAI DURVIS TIKAI TĀPĒC, KA TAS NAV TAS, KO VIŅŠ GAIDĪJIS, PLĀNOJIS VAI IEDOMĀJIES

piedāvāt augsta līmeņa profesionalitāti, muzikalitāti, emocijas, tad agrāk vai vēlāk šī nepatiesība tiks atklāta.

Mēs to esam daudz redzējuši popmūzikā. Varbūt atceraties, bija tāds dziedātājs Tajs Zondajs, kas pirms desmit gadiem kļuva par *Youtube* zvaigzni uz aptuveni trim mēnešiem, ievietojot dziesmu *Chocolate Rain*. Tā bija ļoti stulba dziesma, viņam arī nebija labas balss, bet tā kļuva par sensāciju sociālajos tīklos. Viņš tika aicināts uz visām populārākajām televīzijas pārraidēm, visi zināja to dziesmu un viņš saņēma savas piecas minūtes slavas, bet, kad tās piecas minūtes vai trīs mēneši pagāja, bija skaidrs, ka tas nav ilglaicīgi. Tas pats notiek ar klasiskajiem mūziķiem, kam nav pietiekamu spēju. Kad publika sāk iedziļināties, tad pat ar labāko mārketingu nebūs līdzēts.

Vašingtons: Domāju, ka katrs, kurš kaut ko dara, vismaz vienu lietu no visa kopuma dara labi, un tas ir jānovērtē, nav jākritizē. Pirms pāris dienām Kristīnei teicu, ka jaunībā biju daudz kritiskāks – ja man nepatika kāds koncerts, tā arī teicu, neklusēju. Tagad ir citādi – ja dzirdu kaut ko, kas man nepatīk, jautāju sev, ko varu no tā mācīties, kas ir tās lietas, kas šim cilvēkam izdevās. Mums vajag Kisinu, Cimermanu, Rihteru un Rubiņšteinu, bet mums vajag arī tos pārējos, lai varētu mācīties.

Cik daudz kopīgā vai atšķirīgā jūs redzat, salīdzinot klasisko un džeza mūziku?

Vašingtons: Es redzu vairāk kopīgā. Mūzika ir ne tikai skaņas, bet arī, kā jau teicu, ieguldījums savā sabiedrībā, pilsētā, valstī. Mēs visi esam šī apla sastāvdaļa. Tas ir tāpat kā kvintu apli – viena mūzikas joma ir Domažors, cita ir Sibemolmažors, bet tas viss ir saistīts, atšķiras tikai tonalitātes. (*smejas*)

Kristīne: Domāju, ka džeza kombo koncepts ir ietekmējis klasisko mūziku – pēdējos desmit, piecpadsmit gados ASV izveidojušies vairāki laikmetīgās mūzikas ansambļi, kas turas kopā pēc augstskolas beigšanas, bieži vien iekļauj savā pulkā arī konkrētu komponistu un uzstājas tādās vietās, kur iepriekš klasiskā mūzika nebija dzirdama – kafejnīcās, bibliotēkās, pagrabos, veikalos u. tml. Iepriekšējā gadsimtā, pat 2000. gadu sākumā, nekas tāds nebija vērojams.

mu nav viegli atbildēt. Svarīgākais – jābūt sistēmai, organizētai. Tas attiecas ne tikai uz laika plānošanu, bet arī uz apkārtējo vidi. Jāatrod arī balanss starp darbu un atpūtu, jāatvēl laiks patīkamām nodarbēm, lai neizdegtu un ikdienas grūtībās nepazaudētu sevi. Kvalitatīvi sagatavoties un veikt pedagoģisko darbu, piedalīties fakultātes darbā, menedžēt savu mūziķes karjeru, trenēties flautas spēlē – tas viss prasa lielu fokusēšanos konkrētajā brīdī.

Vašingtons: Papildus tam, ka jābūt sakārtotai sistēmai, man ir svarīgas vēl dažas lietas. Man ir arī ģimene, sieva un divi mazi bērni, tāpēc es neguļu daudz. Ikvienam ir svarīgi sev apkārt pulcināt cilvēkus, kas var palīdzēt. Man ir jādeleģē daudzi darbi citiem, jo viens es nevaru visu izdarīt. Ir jāsaprot, kas ir tās lietas, ko tu nevari izdarīt, un jādeleģē tās cilvēkiem, kuriem tu jau uzticies, vai arī jāveido jauna uzticības saikne. Kā mūzikas nodaļas direktors sev to nemitīgi atgādinu – es nevaru izdarīt visu viens pats. Pat ja varētu, tas nebūtu pareizi!

Tāpēc jāveido spēcīga komanda, kam ir kopīgs mērķis. Tas attiecas ne tikai uz darbu. Es jums to saku tāpēc, ka man ir brīnišķīga sieva! Viņa izlēma vairs nestrādāt un būt kopā ar bērniem, jo tiešām reti esmu mājās, tāda ir mana darba specifika. Arī mana sieva ir tā stiprā komanda, par ko runāju. Patiesībā es esmu viņas komanda, jo viņa ir tā, kas dara visus svarīgākos ģimenes darbus. (*smejas*) Bet to es aicinātu paturēt prātā visiem jaunajiem mūziķiem – ir aplami domāt, ka jūs būsi veiksmīgi, dzīvojoties paši par sevi. Ja jūs tā domājat, tas ir beigu sākums. Jebkurā gadījumā jums būs jāiemācās strādāt komandā – mājās, universitātē, ansambļi, studijā, jebkur.

Kristīne: Es tam varu tikai piekrist, jo man ir paveicies, ka ģimene nekad nav apšaubījusi manu izvēli veidot karjeru mūzikā. Ieskaitot manu vīru, kuram pirmā randiņa beigās teicu – ja tev ir kaut mazākā vēlēšanās palikt Arkanzasā (jo no turienes mēs nākam), šis ir mūsu pirmais un pēdējais randiņš! Viņš atbildēja, ka vēlas būt man blakus, kad spēlēšu savu pirmo nozīmīgo koncertu, un tas man lika saprast – varbūt te kaut kas sanāks! (*smejas*)

Kā jūs paši paspējat atvēlēt laiku visām savas dzīves sastāvdaļām?

Kristīne: Tas ir jautājums par balansu, kas sarunās parādās diezgan bieži, bet uz šo jautājumu

Mans vīrs arī ir klasiski izglītots mūziķis un skolotājs, bet mums neizdevās abiem atrast darbu vienā vietā. Mēs tiešām centāmies, bet piecus gadus principā dzīvojām atsevišķi, jo nevarējām atrast sev vietu vienā pilsētā. Tas beidzās ar to, ka viņš pārtrauca savu profesionālā mūziķa karjeru, lai atbalstītu mani tajā, ko daru. Viņam tagad ir cits darbs, un – jā, viņam ik pa laikam pietrūkst profesionālas darbības mūzikā, bet tāds nu bija mūsu risinājums, un viņam tas šķita svarīgi. Un es noteikti nebūtu varējusi darīt to, ko daru, ja man nebūtu viņa atbalsta.

Sarunas noslēgumā – kāds būtu jūsu labākais padoms jaunajiem mūziķiem, kas ir sava karjeras ceļa sākumā?

Vašingtons: Pirmkārt, strādājiet tik daudz, cik iespējams, attīstot tehniku un muzikalitāti, bet tikpat ļoti strādājiet pie tā, lai kļūtu par labu, patiesu cilvēku, ar kuru jūs pats gribētu sarunāties. Otrkārt, atrodiat savu misiju, ar ko jūs varat spēcīnāt sabiedrību – savas pilsētas, valsts vai visas pasaules mērogā. Treškārt, pulciniet ap sevi cilvēkus, kas var veikt tās lietas, kuras jums tik ļoti nepadodas.

Kristīne: Piekritot visam, ko sacīja Vašingtons, es gribētu uzsvērt, ka jebkuram mūziķim ir svarīgi pamanīt, kad viņa acu priekšā ir iespēja, un neaizvērt tai durvis tikai tāpēc, ka tas nav tas, ko šis jaunais mūziķis gaidījis, plānojis vai iedomājies.

Jūs pati sacījāt, ka bijāt pianiste, bet tagad esat mūzikas žurnāliste. Tas ir tas, par ko es runāju. Daudzi studenti ir ļoti šauri domājoši, viņi grib tikai uzstāties un uzskata, ka tā ir vienīgā lieta, kas darīs viņus laimīgus. Dzenoties pēc šīs iedomātās laimes, var palaist garām tik daudz brīnišķīgu iespēju, kas var paplašināt robežas un spējas, arī vēlmes. Tāpēc nenovērtējiet par zemu katru iespēju, kas jums tiek sniegta, un vienkārši izmēģiniet. Neatsakieties no saviem sapņiem, bet paturiet prātā, ka ir taču tik ļoti daudz ielu, avēņuju un bulvāru, kā līdz šiem sapņiem aiziet.

Ilgadējā klasiskās mūzikas forumā *Classical:Next*, kur līdzās starptautiskai mūzikas industrijas izstādei un dažādu organizāciju saziņas platformai ikdienu pieejama arī plaša konferences programma, mani uzrunāja sesija ar nosaukumu *They don't teach you that at the conservatoire? Come build a 21st century conservatoire*. Pēc tās uz mirkli noķēru Pibodija institūta *Senior Associate Dean of Institute Studies* Abra BUŠU (*Abra K. Bush*), lai uzzinātu ko vairāk par Pibodija institūta lielajām pārmaiņām pēdējo piecu gadu laikā un to, kādus izaicinājumus un ieguvumus tās nesušas.

Pibodija institūts ir viena no senākajām ASV mūzikas izglītības iestādēm ar pamatīgu vēsturi – 1857. gadā to dibināja filantrops Džordžs Pibodijs, bet kopš 1977. gada institūts ir

Anete Ašmane un Abra Buša

Džona Hopkinsa Universitātes struktūrvienība. Pēdējos piecos gados piedzīvotā studiju programmu inventarizācija bijusi plaša kā platumā, tā dziļumā – tā nesusi acīmredzamas izmaiņas ne tikai studiju plānos, bet arī attieksmē pret mūziku, mūziķa profesiju un lomu sabiedrībā. Patlaban visi institūta organizētie koncerti ir bezmaksas, 2017. gadā organizētas arī 175 uzstāšanās sabiedriskās vietās ārpus institūta telpām, tādējādi sasniedzot 5000 klausītāju; ir radīti vairāki sadarbības projekti un izveidotas stipendijas.

Pie studiju programmu atjaunošanas strādājuši gan mācībspēki, gan studenti, un viņu mērķis bijis konkrēts – piedāvāt tādas programmas, kuru absolventi ir pilnvērtīgi mūziķi, kas izprot 21. gadsimta apstākļus un spēj tajos darboties. Piemēram, katram jaunietim studiju laikā jānoorganizē vismaz viens koncerts (kopā strādāt var arī ansambļis) – jāizvēlas kāda sabiedriska vieta (pansionāts, slimnīca, cietums v. c.), jāvienojas ar tās vadību, jāizveido programma un publicitātes materiāli, jāprezentē koncerts – isāk sakot, jāizdara viss no sākuma līdz galam. Šis ir tikai viens no jaunievedumiem studijās, taču tam ir vairāki praktiski plusi – jaunie mūziķi apzinās, ko nozīmē koncerta rīkošana, un vietējā sabiedrība iegūst daudz vairāk mūzikas savā ikdienā. Virsvērtība šim studiju uzdevumam – mūziķa ieguldījums sabiedrībā un savā kopienā, kas ir pozicionēta kā viena no svarīgākajām vērtībām.

Pastāstiet, lūdzu, kas tik senai un tradīcijām bagātai izglītības iestādei kā Pibodija institūts lika saprast, ka nepieciešamas pārmaiņas?

Pibodija institūts uzsāka pārmaiņas pirms aptuveni pieciem gadiem, un viens no iemesliem bija jauna vadība, bet tikpat svarīga bija apziņa, ka mēs nevaram turpināt tāpat kā līdz šim. Tā ir mūsu atbildība ne tikai pret studentiem, bet arī pret klausītājiem un sabiedrību – izglītot pēc iespējas labākus un pilnvērtīgākus mūziķus. Ne tikai sniegt zināšanas par augstvērtīgu mūzikas izpildījumu, bet arī radīt izpratni, ko nozīmē būt mūziķim 21. gadsimtā. Tas ir jautājums par pilsonisko aktivitāti, ieguldījumu.

Mūsu dekāns izvirzīja piecus pilārus, kas ir mūsdienu mūzikas izglītības pamats.

Pirmais ir **izcilība**. Mūsu mērķis ir izglītot izcilākos mūziķus un dejojājus, kādus vien spējam.

Otrais ir **starpdisciplināritāte**. Tas nozīmē, ka mēs nojaucam robežas tajā, ko darām, un tajā, kādus vēlamies redzēt savus absolventus.

Trešais ir **inovācija**. Tas nozīmē gan apgūt digitālās iespējas, gan arī domāt par jaunām programmām. Piemēram, mēs iepriekšējā gadā radījām divas jaunas studiju programmas – mūsdienu bakalaura programmu dejas nozarē un kompozīcijas programmu tiem, kas ir ieinteresēti filmu, televīzijas, videospēļu un paplašinātās virtuālās realitātes mūzikas radīšanā.

Ceturtais pilārs ir **ieguldījums sabiedrībā** – mums visiem ir pienākumi pret sabiedrību, vai tā būtu vietējā Baltimoras vai plašāka mēroga sabiedrība. Mums jāstrādā, lai studenti darbotos ārpus skolas robežām.

Piektais ir **daudzveidība**. Tas nozīmē, ka mums ne tikai jāalgo iespējami daudzveidīgi mācībspēki, lai izglītotu iespējami daudzveidīgu mūziķi, bet arī jāiesaistās nākotnes publikas veidošanā un izglītošanā.

ASV demogrāfiskā situācija rāda, ka mūsu sabiedrība mainās – baltādaino dominances vietā nāk afroamerikāņi un spāniski runājošie. Mums jāatzīst, ka klasiskās mūzikas nozarē līdz šim neesam veikuši pietiekamu darbu šo cilvēku iesaistīšanā, tāpēc tā patiesi ir izglītības iestāžu nepieciešamība.

Ņemot vērā visu šo, mēs izmainījām savas mācību programmas. Gribu uzsvērt, ka ļoti svarīga ir ideja par to, ka mūziķi ir ne tikai mākslas vēstneši, bet viņiem ir arī pienākumi pret sabiedrību. Tāpat gribu izcelt, ka mums kā izglītības iestādei ir svarīgi jaunajiem